Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΚΔΟΣΗΣ 13

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 17

Μέρος Ι: Θεωρητικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πραγματικότητες

1. ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ 27

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ 33
Η προσωποκεντρική προσέγγιση 38
Βασικά χαρακτηριστικά 39
Συμβουλευτική προσέγγιση 45
– *Η βοηθητική διαπροσωπική σχέση* 45
– *Χαρακτηριστικά του συμβούλου* 48
– *Βασικός στόχος της προσωποκεντρικής προσέγγισης* 48
Εφαρμογή στην εκπαίδευση και τη μάθηση 50
– *Ο συμβουλευτικός ρόλος του εκπαιδευτικού* 52
Η θεωρία της ιεράρχησης των αναγκών (ή θεωρία της αυτοπραγμάτωσης) 54
Βασικά χαρακτηριστικά 54
Τα ανθρώπινα κίνητρα και η πορεία προς την αυτοπραγμάτωση 55
– *Οι βασικές ανθρώπινες ανάγκες* 55
– *Οι εξελικτικές ανάγκες* 57
Συμβουλευτική προσέγγιση 59
– *Η βοηθητική διαπροσωπική σχέση* 60
– *Χαρακτηριστικά του συμβούλου* 61
– *Βασικός στόχος της προσέγγισης του Maslow* 61

Εφαρμογή στην εκπαίδευση και τη μάθηση 62
– Ο *συμβουλευτικός ρόλος του εκπαιδευτικού* 62

3. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ 65
Οι στόχοι της εκπαίδευσης σήμερα 65
Παράγοντες που καθορίζουν τους στόχους της εκπαίδευσης 65
Σύγχρονοι προβληματισμοί 66
Οι στόχοι της εκπαίδευσης στην Ελλάδα σήμερα 70
α. *Γνωστικοί στόχοι* 71
β. *Θυμικοί στόχοι* 72
γ. *Ψυχοκινητικοί στόχοι* 73
Μοντέλα διδασκαλίας και μάθησης 74
α. *Μοντέλα επεξεργασίας πληροφοριών* 75
β. *Μοντέλα που δίνουν έμφαση στο πρόσωπο* 75
γ. *Κοινωνικά μοντέλα* 76
δ. *Συμπεριφοριστικά μοντέλα* 76
Ανθρωπιστική προσέγγιση της μάθησης – ο ρόλος του εκπαιδευτικού 78
Μεταβίβαση γνώσεων 81
Κοινωνικοποίηση 82
Διαπροσωπικές σχέσεις 84
Συμβουλευτική 85
α. *Η συμβουλευτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση* 87
β. *Η συμβουλευτική στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση* 92
γ. *Η συμβουλευτική στην τριτοβάθμια εκπαίδευση* 95

Μέρος ΙΙ: Παιδαγωγική αλληλεπίδραση και συμβουλευτική

4. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ 103
Η σπουδαιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων 104
Η αναγκαιότητα της εκπαίδευσης σε επικοινωνιακές και συμβουλευτικές δεξιότητες 107

5. ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ 109
Εξελικτικά στάδια 111
Στάδιο διερεύνησης 112
Στάδιο ενόρασης – κατανόηση και δέσμευση 113
Στάδιο δράσης 114
Στάδια συμβουλευτικής διαδικασίας 114
Στάδιο 1: Έναρξη της συζήτησης και δόμηση της σχέσης 115

Στάδιο 2: Καθορισμός του προβλήματος 116
Στάδιο 3: Οριοθέτηση στόχων 117
Στάδιο 4: Αναζήτηση και παραγωγή εναλλακτικών λύσεων 118
Στάδιο 5: Γενίκευση 119

6. ΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ 121
Βασικές δεξιότητες-προϋποθέσεις για μια εποικοδομητική συμβουλευτική σχέση 121
Ορθή αντίληψη 121
Εστίαση 123
Αναζήτηση και ανάδειξη προσόντων 124
Στάδιο διερεύνησης 125
Προσεκτική παρακολούθηση και ενεργητική ακρόαση 125
Χρήση των ερωτήσεων (ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις) 127
Ενθαρρύνσεις 129
Αναδιατύπωση, επανάληψη ή παράφραση 130
Αντανάκλαση συναισθημάτων 132
Στάδιο ενόρασης 134
Πρόκληση ή αντιμετώπιση κατά πρόσωπο 134
Ερμηνεία 136
Αυτοαποκάλυψη 138
Αμεσότητα 140
Στάδιο δράσης 141
Πληροφόρηση 142
Καθοδήγηση 143
Γενίκευση – συνεχιζόμενη παρακολούθηση 145

7. ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΣΥΝΘΕΣΗΣ 149
Παράδειγμα 150
Ιστορικό 150
Σχεδιασμός-προγραμματισμός της βοηθητικής συζήτησης 150
Ανάλυση της συζήτησης 152

Μέρος ΙΙΙ: Η κατάρτιση των εκπαιδευτικών στη συμβουλευτική

8. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ 181
Στόχοι εκπαίδευσης στη συμβουλευτική 183
Αυτογνωσία 183
Εκμάθηση επιτυχημένων διαπροσωπικών σχέσεων 185
Γνώση των θεωριών της συμβουλευτικής και των εφαρμογών τους 185

Γνώση των αρχών και προϋποθέσεων για τη διευκόλυνση της μάθησης 186
Τρόποι προσέγγισης των στόχων του εκπαιδευτικού προγράμματος 187
Διδασκαλία επικοινωνιακών δεξιοτήτων 187
Αναπτυξιακές ομάδες ευαισθητοποίησης 188
Συμβουλευτική και δεξιότητες συμβουλευτικής 189
Το μοντέλο του εκπαιδευτικού προγράμματος 190
Σκοποί 191
Επιμέρους στόχοι 191
Δεξιότητες 192
Δραστηριότητες 193
Διαδικασία 199
– *Αξιολόγηση των δραματοποιημένων συνεντεύξεων* 201
– *Αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προγράμματος* 203

9. ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ 205
Στον διεθνή χώρο 205
Προγράμματα εκπαίδευσης, έρευνες και εφαρμογές στην Ελλάδα 207
Εκπαίδευση παιδαγωγών σε δεξιότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας και συμβουλευτικής: εμπειρίες και συμπεράσματα 207
Έρευνες με βάση το ανθρωπιστικό μοντέλο: χρησιμότητά του στη σχολική τάξη 210
Α. *Ατομική επικοινωνία με το παιδί προσχολικής ηλικίας: η χρήση των δεξιοτήτων συμβουλευτικής και της γαντόκουκλας* 210
Β. *Η επίδραση της λεκτικής και μη λεκτικής συμπεριφοράς της νηπιαγωγού στην αλληλεπίδραση με τα παιδιά στην τάξη* 212
Συμβουλευτική ομηλίκων: εφαρμογή του ανθρωπιστικού-υπαρξιακού μοντέλου στις σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους 220

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 225

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ 251

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ 259

Προλογικό σημείωμα της νέας έκδοσης

Η θεαματική εξέλιξη της συμβουλευτικής ψυχολογίας που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια, η οποία προέκυψε από τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες για εκπαιδευτική, επαγγελματική, ατομική ή άλλη συμβουλευτική, έχει αποδείξει ιδιαίτερα τη σημαντικότητα των εφαρμογών της και στον χώρο της εκπαίδευσης. Παιδαγωγοί, μαθητές όλων των βαθμίδων, γονείς και διοικητικά στελέχη αναζητούν συμβουλευτική στήριξη για να επιλύσουν τα προσωπικά, διαπροσωπικά και ομαδικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στον χώρο του σχολείου.

Οι εκπαιδευτικοί σήμερα, πέρα από τη μετάδοση της γνώσης, καλούνται να βρίσκονται σε ετοιμότητα για να αντιμετωπίσουν και πολλές άλλες καταστάσεις και προκλήσεις στην τάξη και στο σχολείο τους, όπως είναι η επίλυση προβλημάτων και συγκρούσεων, η ενδοσχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός, η ένταξη παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ή άλλες ανάγκες, η ανακούφιση από σωματικό ή ψυχικό πόνο, η επικοινωνία και συνεργασία με μαθητές και γονείς και πολλά άλλα. Οι ίδιοι θα πρέπει να μπορούν να ανταποκριθούν στις συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών και πολλές φορές να λειτουργούν ως εξομολογητές τους. Θα πρέπει να έχουν επίσης την ικανότητα να αναγνωρίζουν τα παιδιά που υποφέρουν από κακοποίηση, παραμέληση ή άλλα συναισθηματικά προβλήματα, ώστε να μπορούν να τα ανακουφίσουν βοηθώντας τα να μιλήσουν γι' αυτό που τα απασχολεί ή, αν χρειαστεί, να τα παραπέμψουν σε ειδικές υπηρεσίες.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται μια συνειδητή προσπάθεια εκ μέρους της πολιτείας να αναβαθμιστεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού και ο ίδιος να λάβει την κατάλληλη κατάρτιση προκειμένου να είναι σε θέση να δημιουργεί μια φιλική ατμόσφαιρα στην τάξη, όπου η μάθηση θα συντελείται άοκνα και αποτελεσματικά. Το Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μά-

θησης και Θρησκευμάτων, στο «Νέο Σχολείο» που προτείνει, εισηγείται την απόδοση μεγαλύτερης έμφασης σε θέματα δυναμικής της ομάδας και σχέσεων στη σχολική τάξη από ό,τι στο παρελθόν. Τα προτεινόμενα προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών αναδεικνύουν τον κοινωνικό ρόλο του εκπαιδευτικού και προτάσσουν ζητήματα που άπτονται της δυναμικής της ομάδας και των σχέσεων στη σχολική τάξη. Καλούν για κατάρτιση σε νέους τρόπους επικοινωνίας, για νέους κανόνες συμπεριφοράς στις αλληλεπιδράσεις τους με τους μαθητές και τους συναδέλφους τους.

Αναδεικνύεται λοιπόν περίτρανα η ανάγκη των εκπαιδευτικών να είναι καταρτισμένοι σε δεξιότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας και συμβουλευτικής τόσο για την εκπλήρωση εκπαιδευτικών στόχων όσο και για την ομαλή λειτουργία της σχολικής ομάδας. Μια τέτοια κατάρτιση θα μεταμορφώσει την καθημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα. Εκπαιδευτικοί και μαθητές θα μπορούν να λειτουργούν ομαδικά, να αντιμετωπίζουν μαζί τις δυσκολίες που προκύπτουν, να συνεργάζονται αρμονικά, να επικοινωνούν αποτελεσματικά. Τα παιδιά θα αισθάνονται ότι βρίσκονται σε ένα ασφαλές περιβάλλον όπου τα αποδέχονται, τα ακούν και τα βοηθούν να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες που τους παρουσιάζονται. Βασικός στόχος μιας τέτοιας προσέγγισης είναι τα παιδιά να βελτιώνονται πολύπλευρα αποδεχόμενα τις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητές τους, να αναδεικνύουν την ικανότητά τους να κάνουν φίλους, να επιλύουν αυτόνομα τα προβλήματά τους, να διαχειρίζονται τον θυμό τους, να αυτενεργούν και να αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη. Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο η μάθηση γίνεται πιο ευχάριστη, αβίαστη, φυσική, και τα παιδιά νιώθουν πιο χαρούμενα και αποδεκτά. Το παρόν βιβλίο, *Η Συμβουλευτική Ψυχολογία στην Εκπαίδευση*, δείχνει τον δρόμο για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Στην ανανεωμένη έκδοση του βιβλίου έγινε προσπάθεια επικαιροποίησης της ύλης ώστε να συμπεριληφθούν τα νεότερα δεδομένα της εφαρμογής του κλάδου της συμβουλευτικής ψυχολογίας στην εκπαίδευση. Στο βιβλίο προστέθηκε η σύγχρονη ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία με την ελπίδα να αποτελέσει ένα καλό βοήθημα για τους εκπαιδευτικούς που αγαπούν τους μαθητές τους.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τις φίλες και συναδέλφους Άννυ Μπενέτου και Αγγελική Σουρλαντζή, για την αμέριστη βοήθεια και στήριξή

τους στην προσπάθεια επικαιροποίησης της ύλης του παρόντος βιβλίου. Ιδιαίτερα τις ευχαριστώ για την προώθηση και διάδοση όλων όσα υποστηρίζει το ανθρωπιστικό μοντέλο μάθησης, γιατί, μέσα από τη βαθιά και ειλικρινή τους πεποίθηση στις αρχές που αυτό πρεσβεύει, έχουν συμβάλει με τον ενθουσιασμό και την προσήλωσή τους στην ανάπτυξη μιας νέας και δημιουργικής προσέγγισης της μάθησης σε μια τάξη όπου επικρατούν η φιλία, ο αλληλοσεβασμός και η αλληλοβοήθεια.

Ευχαριστίες απευθύνω στον εκδότη Παύλο Παπαχριστοφίλου και στη Χρύσα Ξενάκη των εκδόσεων ΠΕΔΙΟ για την πάντα επιμεληημένη φροντίδα των κειμένων που τους εμπιστεύομαι και για την πολύ καλή συνεργασία μας και στήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια.

Μέρος από τον πρόλογο της πρώτης έκδοσης του βιβλίου που εκφράζει τις πεποιθήσεις μου οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν

«Παρουσιάζοντας τώρα αυτό το βιβλίο, προϊόν μιας πνευματικής πορείας σχετικά μακράς, θα 'θελα να τονίσω στο προλογικό σημείωμα κάποιες βαθιές πεποιθήσεις μου που με συνόδεψαν όλα αυτά τα χρόνια, αποδείχτηκαν μέσα από την έρευνα και την εμπειρία, και αποτελούν την πρόταση και ίσως την προσφορά μου στον επιστημονικό χώρο τον οποίο υπηρετώ.

Η πρώτη, βασικότερη και θεωρητικότερη πίστη μου είναι πως η ανθρωπιστική παιδεία είναι από τα πλέον αποτελεσματικά συστήματα για τους μαθητές, αλλά και για τους διδάσκοντες και την κοινωνία, μια και υπογραμμίζει τις δημιουργικές δυνατότητες του ανθρώπου, την ορμή του για βελτίωση και αυτοπραγμάτωση μέσα από την επαφή με τα συναισθήματά του και τη γνώση του εαυτού του. Και επίσης γιατί η ανθρωπιστική παιδεία ωθεί τη διαδικασία της εκπαίδευσης να περάσει μέσα από μια πλατιά δημοκρατική διεργασία και συνεργασία όλων των παραγόντων της (καθηγητές, μαθητές, γονείς, υπηρεσιακοί παράγοντες, κοινωνικές ομάδες και δυνάμεις).

Η δεύτερη πίστη μου είναι πως ο εκπαιδευτικός, ανεξάρτητα από το εκπαιδευτικό σύστημα, το πολίτευμα ή την επικρατούσα ιδεολογία, παίζει και μπορεί να παίξει απόλυτα πρωταγωνιστικό ρόλο στην όλη εξελικτική πορεία του μαθητή.

Και η τρίτη πίστη μου είναι η επιτακτική ανάγκη για ακατάπαυστη επιμόρφωση και εξειδίκευση των εκπαιδευτικών μας, ιδιαίτερα σε θέματα επικοινωνίας, συμβουλευτικής και διαπροσωπικών δεξιοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί λειτουργοί που διακονούν μια από τις ύψιστες πνευματικές διαδικασίες, αυτή της μύησης ανθρώπων σε κάτι το νέο και το σημαντικό, θα γίνονται ολοένα και πιο αποτελεσματικοί όταν ξέρουν να χρησιμοποιούν και το διανοητικό αλλά και το πρακτικό οπλοστάσιο της συμβουλευτικής ψυχολογίας».